

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка II курсу, 261М групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної програми

Початкова освіта

Соценко Тетяна Михайлівна

Керівник к. пед. н., доцентка Гриценко І.В.

Рецензент: вчит. поч. класів Петренко Н.О.

Івано-Франківськ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ.....	7
1.1. Сутність основних понять дослідження в психолого- педагогічних джерелах	7
.....	
1.2. Формування вміння працювати з інформацією в освітньому процесі початкової школи.....	15
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ	23
2.1. Обґрунтування педагогічних умов формування умінь молодших школярів працювати з інформацією.....	23
2.2. Діагностика сформованості умінь молодших школярів працювати з інформацією	25
2.3.	
Експериментальна робота з формування умінь	32
2.4. молодших школярів працювати з інформацією	42
Аналіз результатів експериментальної роботи.....	
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	61
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача ...	58
Додаток Б. Вправи для розвитку умінь працювати з інформацією.....	60

ВСТУП

Швидке розповсюдження інформаційних технологій у всіх галузях сучасного суспільства вимагає від членів суспільства володіння певним рівнем інформаційної підготовки. В цьому контексті особливого значення набуває формування умінь і навичок безпечної роботи з інформацією саме у молодших школярів як найбільш вразливої вікової категорії її користувачів. В сучасному інформаційному середовищі учні набувають основні знання та навички, необхідні для успішного життя, в освітньому процесі початкової школи. Відтак, цей період є найвідповідальнішим з усіх етапів розвитку інформаційної культури особистості. Безперечно, актуальним питанням є також підготовка вчителів початкової школи до цілеспрямованої роботи з розвитку інформаційної культури у молодших школярів, зокрема, формування у них навичок безпечної роботи з інформацією.

Використання в освітньому процесі початкової школи до життя навчальних мультимедійних засобів, програм, презентацій та відео-фрагментів, дистанційне навчання у форматі online інтенсифікують процес навчання, розвивають здібності та нахили молодших школярів, і, водночас, потребують формування відповідних умінь і навичок. Тому важливим завданням сучасної школи вбачаємо навчання учнів осмисленому орієнтуванню у безмежному просторі різноманітної інформації, грамотному здійсненню її відбору та класифікації, прийомам роботи з різними інформаційними джерелами, а також володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, що є засобами здобуття освіти та самоосвіти. Особливо актуальною проблема формування інформаційної грамотності стала в останні роки – у зв'язку з організацією дистанційного навчання під час пандемії та повним переходом на online-освіту в період російсько-української війни.

Розв'язанням проблеми формування умінь і навичок працювати з різними джерелами інформації в учнів у різні вікові періоди займалися дослідники різних галузей знань: О. Барна, В. Биков, М. Жалдак, Т.Коваль, О. Колгатіна, Л. Макаренко, Е. Машбиць, С.Митник, Н.Морзе, Л.Петухова, О. Савченко, І. Смирнова, О. Співаковський, Ю. Триус, А.Урсул; інформаційна компетентність молодшого школяра досліджується вченими Р. Гуревичем, А. Гуржієм, М. Жалдаком, Г.Лаврентьевою, О. Спіріним.

Водночас, можемо констатувати, що проблема формування умінь та навичок молодших школярів працювати з інформацією розроблена недостатньо, і потребує висвітлення в теорії та реалізації в практиці роботи початкової школи. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, розповсюдження інформації та недостатня готовність молодших школярів до роботи з інформаційними джерелами і зумовили вибір теми випускної роботи – *«Формування умінь молодших школярів працювати з інформацією»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Випускну роботу виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Формування професійної компетентності кадрового педагогічного потенціалу у системі суспільних трансформаційних процесів» (№ 0117U005614).

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування умінь молодших школярів працювати з інформацією.

Відповідно до мети роботи було поставлено такі ***завдання дослідження:***

1. Проаналізувати джерельну базу відповідно до теми випускної роботи.
2. Уточнити сутність основних понять магістерського дослідження.

3. Визначити критерії, показники і рівні сформованості умінь молодших школярів працювати з інформацією.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування умінь молодших школярів працювати з інформацією.

Об`єкт дослідження – освітній процес початкової школи; **предмет** випускної роботи – педагогічні умови формування умінь молодших школярів працювати з інформацією.

Гіпотеза дослідження: формування умінь молодших школярів працювати з інформацією здійснюватиметься більш ефективно за умов:

- включення у проведення уроків завдань, пов'язаних з використанням різних джерел інформації (словників, довідників, енциклопедій, Інтернет-ресурсів тощо);
- використання в освітньому процесі завдань, спрямованих на розвиток критичності у відборі інформації (завдання-пастки, нестандартні завдання тощо).

Методи дослідження. Розв'язання завдань випускної роботи зумовило використання наступних методів:

- теоретичних (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, абстрагування);
- емпіричних (узагальнення педагогічного досвіду, спостереження, анкетування й тестування, педагогічного експерименту);
- методів математичної статистики для обробки і порівняння результатів.

Наукова новизна одержаних результатів. У дослідженні уточнено сутність поняття «уміння працювати з інформацією»; визначено критерії (робота з джерелами інформації, обробка та подання результатів, використання комп'ютерних технологій) і *рівні* сформованості умінь молодших школярів працювати з інформацією, а саме: *високий, достатній, середній і низький*; теоретично обґрунтовані і

експериментально перевірені педагогічні умови формування умінь молодших школярів працювати з інформацією.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження доцільно використовувати у процесі підготовки майбутніх вчителів до формування умінь молодших школярів працювати з інформацією, а також в сучасному освітньому процесі початкової школи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету та дістали позитивну оцінку. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю у збірці матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific projects on improving the environment» (17-20 жовтня 2023 р., Брюссель, Бельгія), отримано відповідний сертифікат.

Структура і обсяг випускної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

1.1. Сутність основних понять дослідження в психолого-педагогічних джерелах

Людина працює з інформацією протягом усього життя. Однак часто можна зустріти дитину, а часом навіть дорослу людину, що не вміє працювати з книгою, не розуміє прочитаного, не бажає шукати додаткову цікаву інформацію. Як правило, розмаїття інформації вводить в оману не лише дітей, але й дорослих.

У державних нормативних документах, що регламентують умови організації освітнього процесу початкової школи України зазначено, що важливою освітньою потребою членів сучасного інформаційного суспільства є забезпечення можливості здобувати освіту протягом всього життя. В таких умовах особливого значення набувають формування умінь і навичок особистості постійного оновлення та вдосконалення знань, можливостей самостійного пошуку необхідної інформації задля розв'язання нових нестандартні завдань. Такі уміння і якості людини забезпечують певний рівень інформаційної культури та інформаційного розвитку особистості, який закладає сучасна українська початкова школа [2].

Сучасні молодші школярі здобувають освіту в новому необмеженому освітньому просторі, що потребує і нових, інноваційних методів та прийомів навчання та викладання, і сучасного інформаційного забезпечення, яке може бути реалізованим за допомогою сучасних технічних засобів навчання. Не зважаючи на надскладні умови забезпечення освітнього процесу в період російсько-української війни, вчителі початкової школи знаходять можливості надати всім учням

доступ до отримання якісної освіти. Електронні засоби навчання були основними в забезпеченні освітнього процесу в період пандемії, удосконалювались в період введеного в Україні надзвичайного стану, і поступово стають вже звичною та необхідною складовою класно-урочної системи. Завдяки ним освітнє середовище перетворюється в освітній інформаційний простір, а новітні засоби навчання забезпечують не тільки його інформаційну функцію, а й стають джерелом мотивації до здобуття освіти [18, с.14].

Звернемось до аналізу поняття «інформація». Це одна із найпоширеніших категорій в сучасній науці та в сучасному житті. Науковці по-різному трактують цей термін, адже саме поняття інформації застосовується різними науками і не належить лише до однієї конкретної галузі [17].

Освітній процес, де б він не відбувався, якої б галузі не був би присвячений – завжди представляє собою взаємопов'язану діяльність передачі та отримання (засвоєння) інформації, що є основою для формування умінь, навичок, ціннісних смислів для здійснення певної діяльності. Вчені трактують термін *інформації* як відомості, що можуть передаватись усно, письмово або іншим шляхом. Загальноживаною є також характеристика цього поняття як обмін відомостями між учасниками спілкування, обмін специфічними сигналами між тваринами і рослинами [24].

Для нашого дослідження слушною є думка С.Петренко: *інформація – це відомості про об'єкти і явища навколишнього середовища, їх параметри, властивості та стан* [44, с.147]. Сучасна комп'ютерна техніка, нові інформаційні технології сприяють зростанню ролі та обсягу використання інформації у всіх сферах сучасного життя.

Вчений Л. Петухова зазначає, що маже будь-яка практична діяльність – економічна, медична, технічна – включає в себе роботу з інформацією. Діяльність педагогічна, безперечно, є перманентною

інформаційною діяльністю, адже ті, хто навчають, забезпечують умови засвоєння інформації тими, кого навчають [47, с. 86].

Технічні засоби опрацювання та передачі інформації застосовуються в усіх сферах сучасної діяльності та життя людини. Це дає підстави називати суспільство, в якому інформаційні ресурси є загальноприйнятими, *інформаційним суспільством* [51, с.187].

Якщо суспільство, в якому люди існують і здійснюють професійну діяльність, є інформаційним, доречним стає необхідність підготовки до такого життя – формування інформаційної грамотності як якості особистості. За визначенням вчених, *інформаційна грамотність* – це вміння формулювати інформаційну потребу, запитувати, шукати, відбирати, оцінювати та інтерпретувати інформацію, представлену в будь-якому вигляді [22, с. 70]. Це визначення ми вважаємо слушним в контексті нашого дослідження, адже для школярів особливо важливим є вміння формулювати *інформаційну потребу*, тобто визначити межу між знанням і незнанням, розумінням, відчутти необхідність та потребу в новій інформації [40] .

Також звертаємо увагу на визначенні ще однієї характеристики інформаційної грамотності – умінні *інтерпретувати інформацію*: не просто зібрати необхідний матеріал, а зробити з нього свої висновки, сформулювати логічні результати пошуку та представити їх у вигляді нового інформаційного продукту [41, с.17] .

Дослідниця О. Самборська визначає наступні властивості інформації:

- *достовірність* – будь-яка людина сприймає інформацію про навколишню дійсність суб'єктивно, спираючись на власні погляди і думки. Відтак, інформація, що передається або приймається не може бути апріорі об'єктивною. Сутність достовірності вчена вбачає у визначенні відповідності інформації справжній дійсності, в іншому разі недостовірною

або неточна інформація може спричинити неправильне розуміння і, як результат, неправильне розв'язання проблеми;

- об'єктивність – збереження інформації від перекручувань, які можуть виникнути при її передачі;
- цінність інформації – співставлення її з тими завданнями, які вона допомагає вирішити;
- повнота – достатність інформації для розв'язання проблеми;
- актуальність – ступінь важливості на момент прийняття рішення;
- зрозумілість – доступність інформації для її споживача [54, с.119].

До появи комп'ютера грамотною вважалась людина, яка вміє писати, читати та рахувати, володіє навичками переказу, написання твору на вільну тему та здійснення обчислювальних операцій. Сьогодні цього переліку вже недостатньо, адже навіть діти дошкільного віку вважають комп'ютер невід'ємною складовою життя та діяльності. Оскільки комп'ютер є потужним засобом збору та обробки інформації, вважаємо *уміння працювати з комп'ютером* складовою інформаційної грамотності [57].

Особливої значущості уміння працювати з інформацією набувають сьогодні, в умовах російсько-української війни. Поряд з артилерійською, ракетною зброєю ворог використовує витончену інформаційну зброю. Інформаційні пропагандистські «війська» вміло відшукують болісну для українських людей тему, формують у людей в Україні та у світовому суспільстві протилежні позиції, знаходять людей, які ці позиції поділяють та підбурювати їх один проти одного. Для цього у ворога, країни-терориста, є продумані та підготовлені інструменти: соціальні мережі, вітчизняні та іноземні медіа, спеціально підготовлені «хорошіє рускіє», освічені блогери-інсайдери та багато інших. В наше життя увійшли та стали звичними терміни, «інформаційна війна» та «пропаганда». Але ж

потрібно розуміти, що і самих українців використовують для розпалювання інформаційної війни та володіти навичками запобігання та протидії намірам ворога, щоб наша поведінка ненавмисно не стала допоміжною ворожою зброєю.

Засоби масової інформації завжди супроводжували війни, саме у воєнні часи інтерес до них підвищувався, люди чекали і хотіли першими дізнатись останні новини. Але в минулому столітті влада будь-якої країни знаходила способи контролювати ЗМІ, відтак і зберігала можливість бути монополістом в інформаційному полі своєї країни. Поява інформаційно-комунікаційних технологій докорінно змінила ситуацію. Сьогодні держава не в змозі встановити контроль над інформаційними потоками на своїй території, це неможливо технічно.

Україна живе і діє в умовах війни, і освітній процес відбувається теж в умовах війни. Війна ведеться не тільки зброєю, а й інформацією. Для всіх громадян, і для молодших школярів так само словосполучення «інформаційна війна» стає вже звичним, адже інформація – це теж зброя. Засоби масової інформації нашого ворога намагаються зіпсувати правдиву інформацію, подати на свою користь, негативно для українців. Тому дуже важливо привчати дітей вибирати, порівнювати, аналізувати інформацію, а також складати свою думку [4].

Для прогресивних демократичних країн світу доступ людей до альтернативних джерел, вибір інформації є звичайним явищем. На тимчасово окупованих територіях Херсонської області (Скадовський, Генічеський район) діє створене окупаційною владою «міністерство просвещенія Херсонской області», в методичних рекомендаціях якого учням загальноосвітніх закладів «не рекомендовано» та «заборонено» користуватись не тільки українськими джерелами інформації, а й всією Інтернет-мережею! Доступ до них блокується та карається. Те ж відбувається і на території країни-агресора.

Але навіть росія, тоталітарна держава з усіма її ознаками, зокрема, з тоталітарними установками в інформаційному просторі, попри всі старання, не може заблокувати доступ громадян до мережі «Інтернет», не контролює повністю відвідування певних сайтів.

Україна – демократична держава, для неї неприйнятний контроль інформаційних потоків на її території. Отже, формування умінь працювати з інформацією, інформаційна грамотність громадян – надважлива якість особистості [61].

Головне завдання школи, у зв'язку з цим, полягає в тому, щоб побудувати стратегію «освіти для майбутнього», суть якої полягає у перенесенні акценту із засвоєння та накопичення значних обсягів інформації на оволодіння способами безперервного набуття нових знань та здатності вчитися самостійно. Сучасна освіта має готувати людину до життя та діяльності в інформаційному суспільстві, що швидко змінюється, у світі, де прискорюється процес появи нових знань, постійно виникає потреба в нових професіях, безперервному підвищенні кваліфікації. А це вимагає формування високого рівня інформаційної грамотності [29].

В. Коваленко у своєму дослідженні зазначає: «основу соціальної динаміки в інформаційному суспільстві складуть не традиційні матеріальні, а інформаційні, інтелектуальні ресурси – знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їх ініціатива, творчість» [21].

Аналіз наукової літератури дозволив визначити інформаційні уміння як освоєні учнями методи виконання дій з інформацією, що забезпечуються сукупністю набутих знань. Вчені виділяють дві групи інформаційних умінь – інформаційно-пошукові та інформаційно-аналітичні [31].

До *інформаційно-пошукових* умінь можна віднести: уміння шукати інформацію у різних джерелах, у тому числі мережі Інтернет; уміння

орієнтуватися у підручнику, словнику, довідковій літературі; уміння працювати з текстом (звертати увагу на виділення, визначати основну думку; критично оцінювати джерело інформації з погляду його відповідності запиту; уміння працювати з інформацією, представленою в різних формах (текст, рисунок, таблиця, діаграма, схема); уміння зберігати інформацію на паперових (альбом, зошит тощо) та електронних носіях (диск, VSB-накопичувач) у вигляді впорядкованої структури (статей, зображень, аудіо-ряду, посилань тощо) [33].

До *інформаційно-аналітичних* умінь належать: уміння описувати об'єкт (явище); уміння порівнювати об'єкти (явища), класифікувати; уміння самостійно давати тлумачення поняттям; уміння отримувати інформацію із рисунка, схеми, алгоритму, таблиці; уміння перекладати інформацію з однієї форми в іншу (кодування та декодування інформації); вміння знаходити інформацію, факти, задані в тексті; виокремлювати основні події, що містяться в тексті, і встановлювати їх послідовність; упорядковувати інформацію за алфавітом, за числовими параметрами (зростанням та спаданням); вміння ставити під сумнів достовірність наявної інформації, на основі наявних знань, життєвого досвіду виявляти недостовірність одержуваної інформації, прогалини в інформації та знаходити шляхи заповнення цих прогалин [33].

Дослідниця Н. Морзе доводить, що уміння працювати з інформацією включають ефективне створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання та використання інформації [32, с. 38]. Вчений Е. Семенюк вважає, що уміння працювати з інформацією – це «ступінь досконалості людини у всіх можливих видах робіт з інформацією: її одержанні, нагромадженні, обробці та створенні на її базі якісно нової інформації, її передачі і практичного використання» [дис, 183].

У дослідженнях В. Бикова уміння працювати з інформацією також визначається як рівень ефективності створення, збирання, зберігання, опрацювання та передавання інформаційних ресурсів [5].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам визначити вміння працювати з інформацією як загальнонавчальне вміння, що характеризує наступну діяльність учнів початкової ланки з оволодіння навчальною інформацією та складається з наступних етапів:

– пошук, відбір, фіксація навчальної інформації (здатність знаходити навчальну інформацію за певними ключовими ознаками, ідентифікувати явні та неявні дані, записувати їх словесно, графічно, схематично, табличним способом);

– інтерпретація, перетворення та використання навчальної інформації (навички систематизації навчальної інформації на основі конкретного або незалежного вибору, зіставлення об'єктів, розуміння інструкцій у роботі над завданнями, знаходження елементарних зв'язків, вирішення поставлених завдань, формулювання гіпотез та висновків на базі власного досвіду, пошуку аргументів на підтвердження зроблених узагальнень навчального матеріалу);

– оцінка достовірності навчальної інформації (вираження оціночних міркувань та власної думки, навички самостійного заповнення інформаційних прогалів, здатність виявляти неточності в отриманих даних та відрізняти недостовірні, виходячи з досвіду та набутих знань) [14, с.49].

Молодшим школярам потрібно вміти оцінювати інформацію, її істинність і хибність, доводити та аргументувати свою точку зору, адже ці вміння допоможуть успішно сприймати інформацію поза школою у реальному житті.

Прикладами подібних завдань з можуть бути подання результатів у вигляді таблиці, розв'язання задач типу: «Чи вистачить коштів на придбання покупки?». У такому завданні необхідно не тільки вибрати спосіб вирішення, а й оцінити платоспроможність.

Освіта має готувати людину до життя та діяльності в інформаційному суспільстві, що швидко змінюється, у світі, де

прискорюється процес появи нових знань, постійно виникає потреба в нових професіях, безперервному підвищенні кваліфікації. Для того щоб досягати поставлених цілей, людина повинна мати високий рівень інформаційної грамотності [26]

У контексті нашого дослідження *уміння працювати з інформацією ми визначаємо як уміння самостійно шукати, аналізувати, відбирати, обробляти та передавати необхідну інформацію різними способами – за допомогою усних та письмових комунікативних інформаційних технологій* [32].

1.2. Формування уміння працювати з інформацією в освітньому процесі початкової школи

Принциповою відмінністю концепції Нової української школи і сучасних альтернативних освітніх програм початкової школи, рекомендованих міністерством освіти та науки України, є їхня орієнтація на досягнення не тільки предметних освітніх результатів, а перш за все, на формування особистості учнів, оволодіння ними загальнонавчальними вміннями і навичками, що забезпечують успішність у пізнавальній діяльності на всіх етапах подальшої освіти [42, с.70].

На наш погляд, у молодшому шкільному віці важливо навчити учнів пошуку та виділення необхідної інформації; застосуванню методів інформованого пошуку, у тому числі за допомогою комп'ютерних засобів.

Виділимо деякі етапи роботи з інформацією, якими мають опанувати учні початкової школи: [3]

- 1) етап осмислення, розуміння та прийняття навчального завдання;
- 2) етап пошуку інформації;
- 3) етап обробки інформації;
- 4) етап зберігання інформації [3, с. 65].

На етапі *прийняття навчального завдання* в учнів формуються уміння: усвідомити, виокремити, сформулювати інформаційний запит, вибрати джерело інформації та оцінити його адекватність щодо сформульованого запиту. На цьому етапі учні читають завдання, поділяють текст на смислові частини (виділяють умову та питання, відоме та невідоме), знаходять у тексті конкретні відомості, факти, надані в явному і прихованому вигляді та проводять аналіз завдання [11].

На етапі *пошуку інформації* молодші школярі опановують ефективною роботою з будь-якими доступними джерелами: послідовно і правильно спостерігати, отримувати необхідну інформацію у пізнавальному спілкуванні з дорослими та однолітками, працювати з текстовою інформацією (у книзі, мережі Інтернет), звужуючи при цьому коло пошуку раціональними прийомами діяльності [16, с.173].

На етапі *обробки інформації* учні оволодіють умінням відокремлювати головне від другорядного, структурувати та змінювати обсяг інформації відповідно до навчального завдання [35, с.98].

На етапі *зберігання інформації* молодші школярі зможуть усвідомлено та ефективно використовувати особливості своєї пам'яті при виборі способу кодування інформації, призначеної для короткочасного чи тривалого зберігання [35, с.99].

Вчені наголошують, що носії інформації (книга, електронні ресурси), хоч і вимагають застосування спеціальних умінь, не відіграють принципової ролі у формуванні умінь працювати з інформацією. Вони можуть бути використані як засіб досягнення результату, або як єдине джерело, або в інтеграції з іншими інформаційними засобами (ресурсами) [41].

Пошук інформації в книзі полягає в умінні:

- працювати з текстами різних жанрів (навчальної, науково-пізнавальної, довідкової);

- інтерпретувати текст (порівнювати та протиставляти інформацію різного характеру, виявляти в тексті доводи та висновки);
- пов'язувати інформацію, виявлену в тексті, із знаннями з інших джерел;
- орієнтуватися в підручнику та інших книгах, працювати з змістом, знаходити тексти в змісті та на певній сторінці у книзі;
- орієнтуватися у змісті книги, самостійно знайомитися з текстами; користуватися найпростішими схемами, таблицями;
- самостійно працювати з питаннями та завданнями підручника; працювати зі словником; використовувати зразки у процесі самостійної роботи; вчитися самостійно складати простий план [48, с.153].

Пошук інформації за допомогою електронного ресурсу полягає в:

- умінні працювати з клавіатурою, мишею;
- інформаційному пошуку у системі Windows, гіперсередовищі;
- умінні працювати з текстовим та графічним редакторами, з таблицями [48, с.154].

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що основою умінь працювати з інформацією є читання з розумінням – смислове читання. Смислове читання передбачає оволодіння учнями такими діями, як усвідомлене прийняття навчально-пізнавального завдання, вибір відповідно до нього тексту (або його частини), визначення способу (виду) читання тексту. При смисловому читанні досягається максимально точно і повне розуміння інформаційної та смислової складових тексту, всіх його деталей за допомогою різних стратегій читання. Останні передбачають таку постановку навчального завдання (конструювання завдання), для розв'язання якого обирається фрагмент тексту (або весь текст) та спосіб його прочитання [51, с.187].

Повноцінна навичка читання має дві сторони: смислову (розуміння змісту та змісту читаного) та технічну (спосіб, темп, правильність, грамотність, а також виразність читання).

Читання є багатофункціональним процесом, оскільки, по-перше, вміння грамотного читання необхідне під час роботи з великим обсягом інформації, по-друге, читання відіграє важливу роль у соціалізації учнів, а по-третє, читання виконує виховну функцію, формуючи моральну позицію людини [53].

Як відомо, процес читання складається із трьох фаз:

1) фази сприйняття тексту, розкриття його змісту та суті. У цій фазі читання включає перегляд, встановлення значення слів, впізнавання фактів, знаходження взаємозв'язків, аналіз сюжету та фабули, відтворення та переказ;

2) фази отримання сенсу, пояснення знайдених фактів за допомогою наявних знань, інтерпретація тексту. У цій фазі відбувається аналіз та узагальнення, класифікація, порівняння та зіставлення, пояснення, розрізнення, співвіднесення з власним досвідом, роздуми над контекстом та висновками;

3) фази створення власного нового сенсу, присвоєння отриманих нових знань як власних внаслідок роздумів [56, с. 195].

Перелічені фази характерні для смислового читання, яке є важливою загальнонавчальною дією та метапредметним результатом навчання у школі. Сміслові читання є таким видом читання, який націлений на розуміння читаючим змісту та суті тексту [52].

Для смислового розуміння недостатньо просто прочитати текст, необхідно вміти виділяти головне та другорядне в тексті, вміти складати приклади, аналогічні наведеним у підручнику, вміти знайти в тексті відповідь на поставлене запитання, грамотно переказати прочитаний текст, запам'ятати наведені визначення та формули, вміти працювати з малюнками, кресленнями та діаграмами, вміти узагальнювати,

класифікувати та будувати судження та висновки на основі прочитаного тексту [60, с.79] .

Ступінь осмислення, розуміння та засвоєння прочитаного визначаються не умінням дослівно відтворювати матеріал, а умінням встановлювати логіко-сміслові зв'язки в ньому, передавати інформацію у різний спосіб [63], тобто, володінням логічними діями, інформаційно-читацькими вміннями.

Осмислення тексту включає окремі прийоми роботи, спрямовані на розуміння, аналіз, порівняння, створення текстів, орієнтованих на свої цілі та завдання. Робота з текстом базується на звичці уважно, вдумливо поринати у зміст тексту, встановлювати логічні та смислові зв'язки в ньому, піддавати сумніву прочитане, перевіряти ще раз[66] .

Показником сформованості інформаційно-читацьких умінь можна є рівнем володіння учнем різними способами пошуку, збору, аналізу інформації. Для відпрацювання цих умінь учням пропонуються тексти різних видів та питання (завдання) до них, що спонукають звертатися до різних джерел інформації (тексту, таблиці, діаграми, посилання, словника та ін.), виокремлювати інформацію, перетворювати її та використовувати відповідно до заданих умов [55, с.62].

Формування інформаційно-читацьких умінь тісно пов'язане з використанням різних знаково-символічних засобів (моделювання, кодування, декодування). Дані дії відпрацьовуються у процесі переробки інформації, поданої у вербальній формі, у невербальну і навпаки; використання додаткових джерел інформації (словників, довідників, енциклопедій, інтернет-ресурсів). Основна мета кодування та декодування інформації – оптимізація її засвоєння (міцність, швидкість, надійність запам'ятовування), а також формування теоретичного мислення учнів [34, с.93] .

Як бачимо, всі компоненти уміння працювати з інформацією взаємопов'язані та взаємообумовлені. У початковій школі вони

відпрацьовуються комплексно: як правило, в одному завданні поєднується і смислове читання, і робота з інформацією, і її моделювання [7, с.330].

Уміння школярів працювати з інформацією орієнтовані не тільки на успішність дитини у навчальній діяльності, а й на розвиток позашкільних пізнавальних інтересів та можливостей молодшого школяра, зростання його пізнавальної активності поза уроками, формування смаків, потреб, цінностей, що пов'язані із споживанням та створенням інформаційних ресурсів [36].

Необхідно включати в процес навчання завдання на висловлювання своєї думки, свого ставлення. Наприклад, «Доведи текстом, чому ти так вважаєш, визнач істинність висловлювань. Учень повинен зробити вибір із трьох можливих варіантів відповіді: істина, брехня, неможливо дати відповідь (коли немає чи бракує інформації). Бажано якнайчастіше ставити питання «Чому?» після завдань на розвиток уміння аргументувати свою позицію, а також «У якій формі краще подати цю інформацію (таблиця, текст, діаграма)?». Дані завдання складні, проте саме аргументація свого вибору, доказовість відповідей, оцінка інформації допоможуть дітям сформувати інформаційні уміння [40, с.17].

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування умінь працювати з інформацією, адже саме в цей час дитина навчається спочатку думати, осмислювати інформацію, а потім діяти. Згідно з вимогами до результатів навчання молодших школярів, що зазначені у Державному стандарті початкової освіти, формування умінь працювати з інформацією є складовою вивчення всіх освітніх галузей. Так, у процесі вивчення навчальних предметів *мовно-літературної галузі* школярі знайомляться з можливими джерелами інформації та способами її пошуку (словниками, енциклопедіями, у тому числі, електронними); різними способами передачі інформації (букви, малюнки, схеми); привчаються до пошуку додаткових джерел інформації; аналізують зміст мультимедіа-

повідомлень, які складаються з текстів, ілюстрацій, відео-фрагментів; конструюють власні повідомлення та інформаційні продукти (ілюстрації до прочитаних текстів), готують презентації; критично аналізують, оцінюють та відбирають інформацію в Інтернеті для проєктної діяльності [43].

У процесі засвоєння предметів *математичної галузі* відповідні знання та способи дія використовуються для розв'язання навчальних задач – учні аналізують та інтерпретують дані у процесі роботи з текстами, таблицями, діаграмами, отримують необхідні дані, пояснюють, порівнюють та узагальнюють отриману інформацію [44].

На уроках *природничої галузі* молодші школярі фіксують інформацію про себе та навколишній світ, використовуючи відповідні інформаційно-комунікативні технології: фото та відео-камери, мікрофон, мікроскоп; проводять відповідні дослідження для пошуку нової інформації, створюють інформаційні об'єкти – моделі, макети, повідомлення, графічні роботи [52, с.44].

У процесі опанування предметів *інформатичної та технологічної галузі* до вже відомих способів сприйняття, аналізу, пошуку інформації в різних джерелах додаються уміння зберігати дані на цифрових носіях, перетворювати інформацію одного виду в інший, зіставляти моделі природнього та цифрового формату; презентувати власні інформаційні продукти, створювати та захищати власне інформаційне середовище; також удосконалюються уміння розрізняти істинну та неправдиву інформацію, що міститься у різних джерелах [64].

Вивчення *громадянської та історичної галузі* сприяє розвиткові умінь знаходити та добирати джерела суспільно значущої інформації, виявляти в них основний зміст, виокремлювати основні значущі події, перевіряти інформацію на достовірність та систематизувати її [70].

Мистецька галузь в початковій освіті привчає школярів використовувати систему графічних знаків для орієнтації у нотному

письмі, оцінювати та співвідносити зміст і мову образотворчого та музичного мистецтва, а також проявляти ініціативу у виборі та презентації мистецьких творів, використовуючи різні джерела інформації [40, с. 44].

Отже, протягом усього навчання у початковій школі молодші школярі послідовно освоюють різноманітні методи, прийоми та способи отримання, зберігання інформації; навчаються знаходити необхідні знання у різних джерелах; застосовувати стандартні засоби у нестандартних ситуаціях. Таким чином, у них формуються інформаційні уміння, школярі разом із знаннями отримують досвід практичної діяльності, уміння використовувати отримані знання у реальному житті [41] .

Розділ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

2.1. Обґрунтування педагогічних умов формування умінь молодших школярів працювати з інформацією

Одне з головних завдань сучасної початкової школи – створення педагогічних умов для якісного та результативного освітнього процесу.. Педагогічні умови ми розуміємо як «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів та прийомів підвищення ефективності навчально-виховного процесу та освітнього середовища, що забезпечують успішне досягнення освітніх цілей»[46, с. 258].

Реалізація процесу формування умінь працювати з інформацією базується на принципах системності, цілісності, доступності, відкритості, наочності, самодіяльності, особистісного цілепокладання, проблемності, міжпредметності, що відображає функції інформаційної грамотності:

- пізнавальну, спрямовану на систематизацію знань, на процес пізнання та самопізнання;
- комунікативну, яка розкривається в процесах передачі та прийому інформації партнерами по спілкуванню;
- адаптивну, яка дозволяє дитині адаптуватися до умов життя та діяльності в інформаційному суспільстві;
- нормативну, що проявляється насамперед як система моральних норм та вимог в інформаційному суспільстві;
- і, нарешті, оціночну, яка покликана активізувати здатність школяра орієнтуватися у потоках різноманітної інформації, оцінювати її актуальність, важливість та другорядність, достатність та достовірність джерел інформації для вирішення практичних завдань [50, с.70].

Аналіз наукової літератури довів, що формуванню умінь молодших школярів працювати з інформацією сприятиме створення педагогічних умов, а саме:

– включення у проведення уроків завдань, пов'язаних з використанням різних джерел інформації (словників, довідників, енциклопедій, Інтернет-ресурсів тощо);

– використання в освітньому процесі завдань, спрямованих на розвиток критичності у відборі інформації (завдання-пастки, нестандартні завдання тощо).

Коротко охарактеризуємо особливості організації цих умов. У процесі розв'язання молодшими школярами пошукових завдань передбачена робота з усіма доступними для них словниками та довідковими посібниками: школярі вже активно користуються атласами, довідниками, статтями з дитячої енциклопедії, довідковими матеріалами з Інтернету, до яких вони звертаються навіть без нагадування дорослого. Наприклад, вивчаючи тему «Годинник», вчитель може запропонувати школярам наступне завдання, спрямоване на формування умінь пошуку та перетворення інформації:

Спробуйте визначити, використовуючи різні джерела інформації, хто з хлопчиків має рацію: Сашко вважає, що година – це 45 хвилин, а Мишко говорить, що година – 60 хвилин. Мета: формування уміння пошуку інформації у словниках. Методика: учні, висловлюючи припущення, хто з хлопчиків прав поділяються на дві групи «за» та «проти». Вчитель пропонує знайти значення слова «година», використовуючи словники різних авторів. Діти приходять до висновку, що мав рацію Михайло, сказавши, що година – це 60 хв [10].

Або інше завдання – «Невідомий гриб»: Іванко та Катя знайшли у лісі незнайомий гриб та принесли його додому. Подумай! Яку книгу мають взяти діти, щоб дізнатися назву гриба? (У класі також розкладено різні книги, атласи та словники) Відзнач необхідного «помічника».

Варіанти відповідей: орфографічний словник; тлумачний словник; енциклопедія тварин; атлас рослин; атлас карт; кулінарна книга.

Завдання-пастки – це навмисно зроблена помилка, і цим вона відрізняється від друкарської помилки. Пасткою може бути таке завдання, яке неможливо вирішити, тому що не вистачає вихідних даних. Пасткою може бути зайва умова завдання, неправильна відповідь на запитання тощо. Важливо, що помилка зроблена не випадково, а у найбільш «відповідальному» місці. Такі пастки призначені для того, щоб тренувати пильність школяра, вчити вирішувати завдання різними способами, бачити чужі, а потім і свої помилки [3].

Наприклад: *У слові 7 звуків. Скільки у цьому слові складів?* Завдання-пастки є ефективним засобом організації дискусій у класі, до того ж вони вчать критичності у відборі інформації.

Отже, ми визначили педагогічні умови, необхідні для ефективного формування умінь молодших школярів працювати з інформацією. Вони будуть ураховані та перевірені у ході формувального експерименту з теми дослідження.

2.2. Діагностика сформованості умінь молодших школярів працювати з інформацією

Сформованість умінь молодших школярів працювати з інформацією ми діагностували комплексом діагностичних засобів, спрямованих на визначення здібностей учнів до здійснення пошуку необхідної навчальної інформації, її ідентифікації, аналізу та обробки, подання навчальної інформації.

В експериментальній роботі взяли участь учні 3-х класів ззсо №31 м. Херсона. 3 -А клас був експериментальним, 3-Б – контрольним.

Аналіз існуючих діагностичних методик дозволив розробити спеціальні завдання, спрямовані на визначення основних критеріїв та показників досліджуваного уміння, що представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. **Критерії та показники сформованості у молодших школярів умінь працювати з інформацією**

Критерії	Показники
Використання різних джерелами інформації	<ul style="list-style-type: none"> • знання про те, які джерела інформації існують; • уміння використовувати різні джерела інформації; • уміння користуватись комп'ютером; • уміння знаходити потрібне джерело інформації не тільки у навчальних завданнях, а й у реальній життєвій ситуації.
Обробка та подання результатів.	<ul style="list-style-type: none"> • уміння виділяти недостовірні та сумнівні елементи; • уміння знаходити альтернативну та додаткову інформацію; • уміння узагальнювати, порівнювати і протиставляти дані, інтерпретувати отриману інформацію і формувати судження з теми, що розглядається, а також аргументувати його; • уміння описати та представити результати своєї роботи.
Використання комп'ютерних технологій	<ul style="list-style-type: none"> • уміння читати текстові документи на комп'ютері, працювати з текстом у різних форматах; • уміння вводити та оформляти текст на комп'ютері; • уміння працювати із засобами Інтернет.

Проведення даної методики не вимагає спеціально відведеного навчального часу, достатньо включати дані завдання в хід уроків. Отже, наводимо діагностичні завдання:

1. Знання про те, які джерела інформації існують

Тема: Як улаштований світ. Людина.

Завдання: Дані джерела інформації розподіли за запропонованими групами.

Джерела інформації: розмова з другом, фільми, поради батьків, малюнки, книги, енциклопедії, картини, музика, мультфільми, рекомендації вчителя, спів птахів, креслення, доповіді, статті, схеми, фотографії, сигнали машин, шелест листя.

Групи:

Текстова інформація: _____

Графічна інформація: _____

Звукова інформація: _____

Відеоінформація: _____

Відповідь: Текстова інформація: книги, енциклопедії, доповіді, статті. Графічна інформація: рисунки, картини, креслення, схеми, фотографії. Звукова інформація: музика, спів птахів, шелест листя, сигнали машин, розмова з другом, поради батьків, рекомендації вчителя.

Відео: фільми, мультфільми.

Оцінка в балах: 18-17 балів – знає та визначає усі джерела інформації; 16-13 балів – знає та визначає більше половини представлених джерел інформації; 12-6 балів – знає та визначає половину джерел інформації; 5 і менше балів – не знає та не вміє визначити правильно джерела інформації.

Рівні виконання: високий – 18-15 балів; достатній – 14–11 балів; середній – 10-6 балів; низький – 5 і менше балів.

2. *Уміння використовувати комп'ютерні технології.* Мета: перевірити знання комп'ютерних технологій.

Тема уроку: Сімейний бюджет

Завдання: Для підготовки наочного, демонстраційного повідомлення на тему уроку ти можеш скористатися умінням працювати на комп'ютері. Перед тобою назви кількох комп'ютерних програм. Постав знак «+» поряд з тими програмами, які можуть тобі знадобитись:

Калькулятор, Блокнот (текстовий редактор), Word Pad (текстовий процесор), Адресна книга, Paint (графічний редактор).

Відповідь:

Калькулятор +

Блокнот +

Word Pad +

Адресна книга

Paint +

Оцінка в балах: 5 балів – правильно виділені всі комп'ютерні програми; 4 бали – правильно виділено 3 із 4 можливих варіантів; 3 бали – правильно виділено 2 варіанти з 4 можливих; 2 бали - не виділені або неправильно виділені програми.

Рівні виконання: високий – 5 балів; достатній – 4 бали; середній – 3 бали; низький – 2 бали.

3. *Уміння знайти потрібне джерело інформації не тільки у навчальних задачах, а й у реальній життєвій ситуації.*

Завдання: Розглянь життєву ситуацію. На літніх канікулах херсонці родина Петренко (мама та 12-річний син Артем) та родина Сидоренко (мама та 6-річний син Іван) – відвідали місто Одесу. Хлопчики їхали з мамами, адже обидва батька захищають Україну. Після приїзду до Херсону хлопчики почали обмінюватись враженнями. У розмові дітей з'ясувалося, що родина Петренко на придбання квитків з Херсону до Одеси витратила 1000 гривень, а родина Сидоренко витратила 750 гривень. Молодший хлопчик Іванко здивувався і образився на Артема, вважаючи, що той збрехав. Подумай, як таке могло статися. Можливо,

Іван даремно образився? Спробуй знайти джерела інформації, які б допомогли тобі знайти відповідь на запитання.

Передбачувана відповідь: Можна припустити, що вартість квитків різна тому, що Іванкові лише 6 років, а згідно з правилами, прийнятим в управлінні залізниці, діти до 10 років мають 50% ну знижку при купівлі квитка. Друге припущення – що родини їхали різним транспортом – автобусом і потягом, і вартість квитків тому різна. Інформацію можна здобути у батьків, а також звернутися до довідки бюро вокзалу, знайти інформацію в інтернеті.

Оцінка в балах: 5 балів – вмiє знаходити припущення положення та вказувати джерела інформації; 4 бали – вмiє знаходити інформацію і частково робити припущення; 3 бали – вмiє припустити, але не може знайти джерела інформації; 2 бали – не вмiє знайти відповідь на питання, не знає джерел інформації.

Рівні виконання: високий – 5 балів; достатній – 4 бали; середній – 3 бали; низький – 2 бали.

4. Уміння виділяти недостовірні та сумнівні елементи.

Тема уроку: Скелет людини.

Завдання: Знайди помилки у тексті. виправ їх:

Скелет людини дуже міцний і важкий. Маса його складає більшу частину маси всього тіла. Він складається з кісток та м'язів. Кістки м'які, вони легко гнуться, і тому людина може нагинатися, повертати голову, піднімати руки.

Помилки:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

Відповідь:

Скелет людини дуже міцний і легкий. Маса його складає 1/8 маси всього тіла. Він складається з кісток та м'язів. Кістки тверді, до них прикріплюються м'язи, і тому людина може нагинатися, повертати голову, піднімати руки.

Оцінка в балах: 5 балів – вміє знайти та виправити усі помилки; 4 бали – вміє знайти та виправити 2 із трьох існуючих помилок; 3 бали – вміє знайти та виправити 1 із трьох існуючих помилок; 2 бали – не вміє знайти і виправити наявні помилки.

Рівні виконання: високий – 5 балів; достатній – 4 бали; середній – 3 бали; низький – 2 бали.

5. Уміння знаходити альтернативну та додаткову інформацію

Тема уроку: Різноманітність тварин.

Завдання: Визнач, про тварин якої групи йдеться. Якщо інформації не достатньо, використовуй додаткову інформацію та побудуй висновок.

Це тварини, у яких гола шкіра. Частину життя вони проводять на суші, а частину – у воді.

Відповідь: За цим уривком важко визначити, про яку групу тварин йде мова. Якщо йдеться про земноводних, то висновок буде наступний:

Це тварини, у яких гола, ніжна шкіра. Частина життя вони проводять у воді, а частину – на суші, за що й одержали свою назву. Земноводні відкладають у воду ікру. З ікринок вилуплюються пуголовки, які згодом перетворюються у дорослих тварин.

Оцінка в балах: 5 балів – вміє знаходити недостатню додаткову інформацію і будувати правильний висновок; 4 бали – вміє знаходити додаткову інформацію та частково будує правильний висновок; 3 бали – доповнює висловлювання деякої додатковою інформацією, але не повністю; 2 бали – не вміє знаходити додаткову інформацію.

Рівні виконання: високий – 5 балів; достатній – 4 бали; середній – 3 бали; низький – 2 бали.

6. Уміння узагальнювати, порівнювати і протиставляти дані, інтерпретувати отриману інформацію, висловлювати судження з теми, що розглядається, і аргументувати його.

Тема уроку: Природні зони. Степи.

Завдання: Пронумеруйте судження цифрами по порядку від причини до слідства, щоб пояснити, чому в степу так багато звірів веде підземне життя. Усно аргументуйте свою відповідь.

Сонце стоїть високо.

Стоїть спекотна погода, та опади швидко випаровуються.

Підземні частини рослин розвинені.

Рослини намагаються знайти вологу під землею.

Багато звірів ведуть підземне життя.

У ґрунті багато черв'яків а личинок комах.

Відповідь: 1, 2, 4, 3, 6, 5.

Оцінка в балах: 6 балів – вміє узагальнювати, порівнювати, протиставляти дані та висловлювати судження; 5–4 бали – не в повному обсязі вміє узагальнювати, порівнювати, протиставляти дані та висловлювати судження; 3 бали – частково узагальнює та порівнює дані, не виносячи власних суджень; 2 бали – не вміє узагальнювати, порівнювати, протиставляти дані та виносити судження.

Рівні виконання: високий рівень – 6 балів; достатній – 5–4 бали; середній – 3 бали; низький – 2 бали.

Проаналізувавши результати констатувального етапу експериментальної роботи за всіма критеріями, ми отримали загальні результати, представлені на рис. 2.1. Загальні результати отримані шляхом складання результатів кожного рівня (високого, достатнього, середнього та низького) кожної групи (експериментальної та контрольної) за кожним критерієм, і потім шляхом поділу результатів кожного рівня в обох групах на загальну кількість визначених критерієв.

Представлені результати засвідчують приблизно однаковий рівень сформованості умінь працювати з інформацією в експериментальному та контрольному класах: високий – 11% та 15% відповідно; достатній – 25% та 22%; середній – 35% та 30% та низький – 29% та 33%.

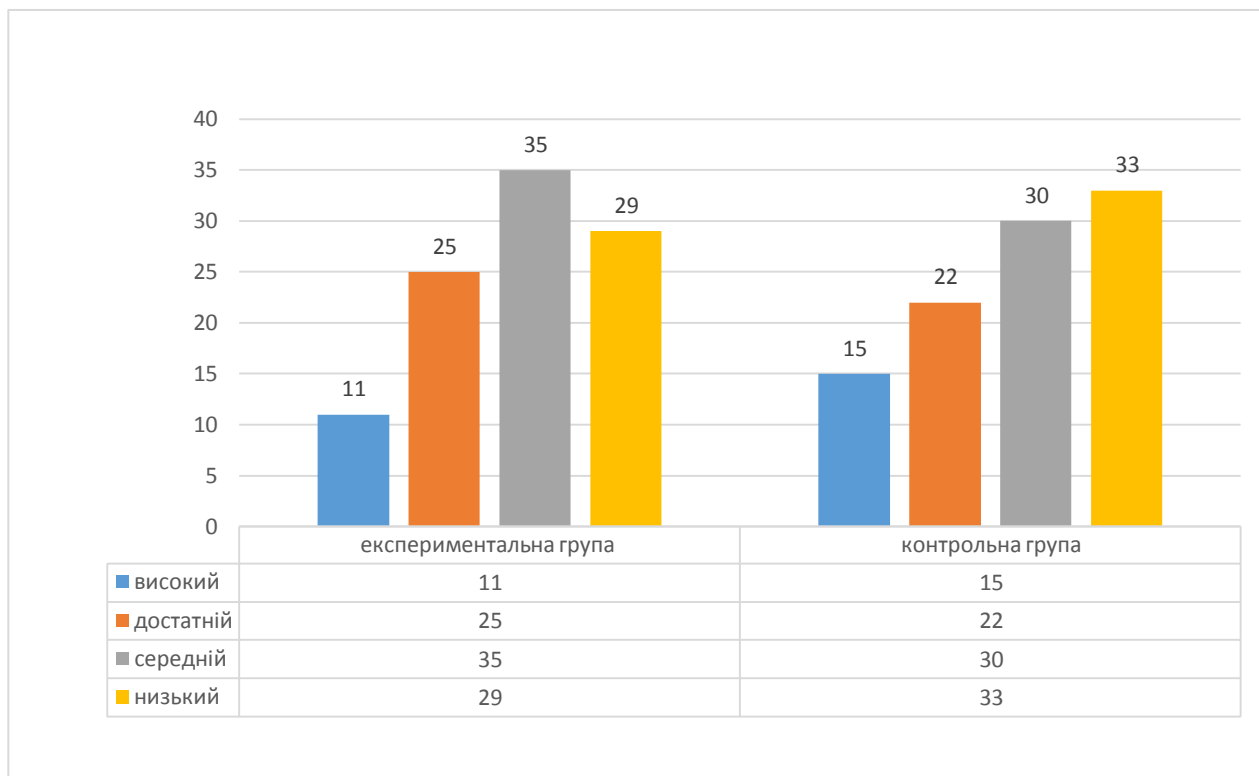

Рис. 2.1. Стан сформованості умінь молодших школярів працювати з інформацією на констатувальному етапі (у %)

Дані констатувального експерименту переконують, що в молодших школярів уміння працювати з інформацією сформовані переважно на середньому та низькому рівнях – 64% в експериментальному класі та 63% в контрольному. Це підтверджує необхідність цілеспрямованої роботи з формування умінь учнів початкової школи працювати з інформацією.

2.3. Експериментальна робота з формування умінь молодших школярів працювати з інформацією

Успішності та результативності усього освітнього процесу в значній мірі сприяє уміння молодших школярів здобувати інформацію з

навчальних та навчально-наукових текстів та осмислювати її. За наявності цього вміння у школярів формується інтерес до наукового пізнання. Основними джерелом отримання наукової природничої інформації для учнів початкової школи є робота з текстами на уроках навчального курсу *«Я досліджую світ»*. З метою формування умінь смислового читання у процесі засвоєння навчального матеріалу особлива увагу приділяється розуміти мету читання та осмислювати прочитане; знаходити факти, отримувати інформацію, подану в різних формах (текст, таблиця, схема, ілюстрація та ін.); перетворювати інформацію з однієї форми на іншу; складати план навчально-наукового тексту; перетворювати інформацію з однієї форми на іншу: подавати інформацію у вигляді тексту, таблиці, схеми: читати вголос та про себе тексти підручників і вести «діалог з автором» (прогнозувати майбутнє читання; ставити питання до тексту і шукати відповіді; перевіряти себе); відокремлювати нове від відомого та виділяти головне [35].

З метою формування умінь працювати з інформацією в ході формувального експерименту були виділені на ступні прийоми роботи:

1. Виділення ключової інформації із тексту.

- Прочитай текст. Визнач характерні ознаки держави, підкресли. За допомогою підкреслених слів визнач країну.

Держава розташована на материку Євразія. Має саму велику територію в Європі. У ньому проживає понад 100 народів. У кожного народу своя культура, мова, свої звичаї, але всіх їх поєднує любов до рідної країни, до різноманіття тваринного та рослинного світу. Найбільша річка – Дніпро. Глава держави – Президент. Столиця держави – місто Київ. (Це Україна)

2. Формування вміння знаходити конкретні факти у тексті.

- Визнач, про яку пору року йдеться в тексті. Спробуй обґрунтувати свою відповідь.

Таня подивилася на календар. Незабаром буде свято. Треба робити подарунки для молодших братиків та покласти їм під подушки.

(Йдеться про зиму. Доказом є останнє речення)

- Зіставлення інформації з різних джерел, здійснення вибору додаткових джерел інформації для вирішення дослідницьких завдань, включаючи Інтернет. Прийоми:

а) складання власного висловлювання за тестом, за малюнком та наявним життєвим досвідом. *Наприклад:* Опиши погоду, використовуючи малюнок та наявний життєвий досвід.

(Ясна морозна погода. Випав сніг. Температура повітря -20° (-25°). Вітру немає);

б) зіставлення інформації тексту підручника та таблиці.

Вивчи відомості про гори України, користуючись картою, текстом та заповни таблицю:

Назва гори	Висота гори
Говерла	2061 м
Бребенескул	2035 м
Піп Іван Чорногірський	2020,8 м
Петрос	2020,5 м
Гутин Томнатик	2016 м

Використовуючи дані таблиці, виконай завдання:

1. Напиши назву найвищої гори: _____
2. Напиши назву найнижчої гори: _____
3. Порахуй, на скільки метрів Говерла вище за гору Гутин Томнатик ____

4. Подумай, що тобі ще хотілося б дізнатися про гори? Чим ти для цього скористаєшся?

в) вибір вірних та невірних висловлювань з опорою на текст і малюнок.

Прочитай статтю підручника. Розглянь ілюстрацію. Виконай завдання.

Познач вірні висловлювання:

- Земля розташована від Сонця далі, ніж Юпітер;
- Сатурн розташований далі від Сонця, ніж Юпітер;
- Венера розташована найближче до Сонця;
- Уран знаходиться між Сатурном та Нептуном;
- Марс – п'ята планета від Сонця;

г) доповнення висловлювань із опорою на схему:

Користуючись схемою розташування планет Сонячної системи, допиши висловлювання, щоб вони були вірними:

Марс розташований між _____ та _____.

Нептун розташований далі від Сонця, ніж _____.

Між Венерою та Марсом розташована _____.

За величиною _____ – найбільша з планет.

3. Узагальнення та систематизація інформації, переклад її з однієї форми в іншу (прийняту в словесній формі – переводити в образотворчу, схематичну, табличну). Прийоми:

а) перенесення інформації матеріалу підручника до таблиці із застосуванням власних спостережень:

Створи таблицю сезонних явищ, використовуючи малюнок у підручнику та наявний життєвий досвід:

	Зима	Весна	Літо	Осінь
Земляний покрив				
Дерева				
Небо				

Варіант виконання:

	Зима	Весна	Літо	Осінь
<i>Земляний покрив</i>	<i>сніг</i>	<i>сніг, проталини, трава</i>	<i>зелена трава</i>	<i>бура трава</i>
<i>Дерева</i>	<i>немає листя</i>	<i>бруньки, квіти</i>	<i>зелене листя</i>	<i>плоди, жовте та червоне листя</i>
<i>Небо</i>	<i>чисте</i>	<i>чисте, ясне</i>	<i>чисте, ясне</i>	<i>похмуре, сіре</i>

б) складання таблиць на основі порівняння предметів та виділення їх суттєвих ознак:

Касіопея. Це сузір'я можна знайти на небі у будь-який час року. Його головні зірки утворюють розтягнуту за «ніжки» букву «М». Навесні та влітку ця «літера» перевернута. Свою назву сузір'я отримало на ім'я цариці Кассіопеї.

Оріон. Це сузір'я добре видно взимку. Воно надзвичайно красиве! А названо воно на ім'я мисливця із давньогрецьких міфів. Пояс цього мисливця утворюють три зірки, розташовані поряд. Їх так і називають Пояс Оріона.

Лебідь. Це сузір'я можна побачити влітку та восени. Воно нагадує лебедя з широко розкинутими крилами, що летить вниз до землі. Хвіст лебедя відзначений особливо яскравою зіркою – однією з найяскравіших на небі.

Варіант виконання:

Назва сузір'я	Пора року	На що схоже сузір'я	Наявність яскравої зірки
<i>Касіопея</i>	<i>будь-яка пора</i>	<i>на розтягнуту за</i>	<i>немає</i>

	<i>року</i>	<i>«ніжки» букву «М»</i>	
<i>Оріон</i>	<i>зима</i>	<i>на мисливця із давньогрецьких міфів</i>	<i>немає</i>
<i>Лебідь</i>	<i>літо, осінь</i>	<i>на лебедя з широко розкинутими крилами</i>	<i>є</i>

в) встановлення відповідності:

До кожного елемента, даного в першому стовпці, підбери елемент із другого стовпця. Запиши відповідь у таблиці:

Назва	Визначення
1) географія	а) наука про небесні або космічні тіла;
2) екологія	б) наука, що займається вивченням людини у минулому
3) астрономія	в) наука про Землю
4) історія	г) наука про взаємодію живих організмів та їх співтовариств між собою та з навколишнім середовищем

4. Доповнення готових інформаційних об'єктів (текстів, таблиць, схем, діаграм), створення власних. Прийоми:

а) формування вміння складати схеми до тексту:

Прочитай текст. Склади на основі тексту схему, що демонструє причини засихання дерев.

У давнину люди надумали навести лад в одному лісі. Лісничий міркував так: «Ліс – це дерева, а все інше зайве!». І на його наказ вирубали чагарники. А сталося ось що. Коли вирубали чагарники, полетіли в інші краї птахи, які гніздилися і ховалися в чагарниках. Для жуків і гусениць, яких поїдали птахи, почалося вільне життя. З'явилося їх безліч. Одні листя їдять, інші коріння гризуть. Ось дерева і почали сохнути. Пожалів лісничий, що наказав чагарники вирубати.

Чагарники → птахи → жуки, гусениці → дерева

б) редагування тексту:

Прочитай текст. Знайди в ньому невідповідність і підбери протилежне за змістом слово. Напиши виправлений варіант тексту.

Варіант виконання

Перші відлиги (заморозки) зазвичай бувають на початку вересня. Восени грози стають частими (рідкісними). Над річкою все рідше (частіше) нависають тумани. У цей час у всьому відчувається наближення літа (зими). У середині (наприкінці) осені відбувається льодостав.

в) відновлення тексту за опорними словами:

Модель Землі називають А умовне зображення поверхні Землі на площині називають Існує багато видів географічних карт. На фізичній карті синім кольором позначено ..., коричневим, жовтим, зеленим – ..., білим – Кожна карта має свій Якщо працюєш біля настінної карти, стій ..., коли тримаєш вказівку в правій руці, і ... коли вказівка в лівій.

(Масштаб, глобус, вода, льодовики, ліворуч, суші, картою, справа)

Особлива роль у формуванні умінь молодших школярів працювати з інформацією належить дидактичним іграм та ігровим вправам. При включенні дітей у ситуацію гри інтерес до навчальної діяльності різко зростає, отже навчальний матеріал стає для них більш доступним, працездатність значно підвищується.

Актуальність використання дидактичних ігор підвищується через перенасиченість сучасного школяра інформацією. Комп'ютерні мережі та гаджети значно збільшили та урізноманітнили потік одержуваної дітьми інформації. Але ці джерела надають, в основному, матеріал для пасивного сприйняття. Відтак, важливим завданням школи та вчителя стає розвиток умінь самостійної оцінки та відбору одержуваної інформації.

У процесі проведення формувального експерименту нами були використані наступні дидактичні ігри:

Гра «Пакунок». Мета: розширення обсягу словника, уточнення уявлень про ознаки предметів, розвиток зв'язного мовлення.

Обладнання: предмети, коробки за кількістю гравців.

Хід гри: кожна дитина отримує «пакунок» (коробку з предметом усередині). Перший гравець починає описувати свій предмет, не

називаючи і не показуючи його. Предмет пред'являється після того, як буде відгаданий.

Ігрова вправа «Склади речення з питань»:

Які? що? зацвіли де?

Який? що робить заєць? від кого?

Хто? побачив когось? де?

Де? що робив? який? пташеня.

Корисними для молодших школярів є прави, спрямовані на розвиток навичок використання різних міжфразових засобів зв'язку з метою створення зв'язного тексту. Наприклад:

Ігрова вправа «Виправить помилки в реченнях»:

Чудовий запах мені подобався конвалії.

Соковиті ягоди блищать на сонці малини.

На краю лісу береза кучерява стоїть.

Світлана з чорниці пироги смачні спекла.

Прочитай текст. Перепиши текст, замінюючи слова, що повторюються, словами *він, вона, вони*.

Усю ніч йшов сніг. Сніг засипав усі вулиці. Вранці діти раділи першому снігу. Діти взяли санчата та дружно вирушили на заняття. Ось і школа. Школа теж у сніговому уборі.

Встав у речення відповідні за змістом слова, і в тебе вийде оповідання.

У сидів і жалібно нявкав Він був сіренький,, Він вигинав, жмурих і ворухив Ми налили котику в блюдце Потім ми взяли його додому і назвали

У контексті дослідження обраної нами теми важливим є формування умінь молодших школярів перетворювати інформацію, представлену у вербальному вигляді, у таблицю, заповнювати таблицю як за зразком, так і відповідно з поставленим завданням, аналізувати,

порівнювати, формулювати висновки. В результаті у дітей формується вміння перетворювати інформацію.

Формуванню названого вміння може сприяти виконання завдань на уроках математики. Наприклад:

Щорічно учні школи висаджують квіти на шкільному подвір'ї. Іванко протягом останніх трьох років вів облік виконаної роботи. Звіт про це він надав у наступному вигляді:

“У 2019 р. учні нашої школи посадили 24 куща роз, тюльпанів – на 2 більше, хризантем – у 2 рази менше, ніж тюльпанів, і 18 нарцисів.

Наступного року посадили 16 рожевих кущів, тюльпанів та нарцисів – на 3 більше, ніж торік, а також 10 хризантем.

У 2021 р. найбільше посадили роз – 34, найменше тюльпанів – 12, нарцисів – 27, хризантем – 19”.

Як зручніше записати отриману інформацію?

Чи можна записати отримані відомості у вигляді таблиці?

Скільки має бути рядків та стовпців у таблиці?

Як можуть називатися стовпці?

Яку інформацію ви записали про кожен вид квітів?

Визначте за таблицею, скільки всього квітів посадили за три роки?

Яких квітів посадили найбільше? Найменше?

Для обговорення можна запропонувати два варіанти таблиць:

Варіант 1

	2019 рік	2020 рік	2021 рік
рози	24	16	34
тюльпани	26	29	12
хризантеми	13	10	19
нарциси	18	21	27

Варіант 2

	рози	тюльпани	хризантеми	нарциси
2019 рік	24	26	13	18

2020 рік	16	29	10	21
2021 рік	34	12	21	27

Дітям пропонується порівняти обидві таблиці, оцінити їхню відповідність запропонованій у тексті інформації, з'ясувати, з якою метою було складено кожену таблицю. Останнє завдання є особливо складним для молодших школярів, тому вчитель може поставити відповідні питання:

– На яке запитання ви зможете відповісти, якщо складете всі числа першого рядка у таблиці 1? У таблиці 2?

– Що означає сума всіх чисел у першому стовпчику таблиці 2?

Успішне виконання розглянутого завдання передбачає сформованість умінь оцінювати правильність заповнення таблиці, встановлювати достовірність поданої в таблиці інформації. Такі контрольні-оціночні дії обов'язково потрібно відпрацьовувати, оскільки саме вони є особливо складними для молодших школярів.

Для формування в учнів умінь виділяти та запам'ятовувати головну інформацію з тексту корисним є прийом «Шпаргалка». Цей прийом також допомагає зменшити обсяг інформації. Для колективного написання шпаргалки вчитель вибирає вже знайому учням статтю з підручника. Робота виконується в наступному порядку:

а) учні читають назву статті, максимально скорочують форму запису її назви; (Важливо навчити учнів користуватися скороченнями грамотно та розумно, не ускладнюючи сприйняття записаного);

б) шукають у тексті важливі слова та записи дають їх тлумачення в скороченому варіанті;

в) читають питання до тексту, вибирають з них найважливіші та записують коротко відповіді на них;

г) переглядають ще раз статтю та додають те, що вони вважають за необхідне врахувати під час викладу теми статті.

Вчитель звертає увагу на те, що дуже зручно у шпаргалці використовувати рисунки, схеми, стрілки та інші способи скорочення та кодування інформації.

Шпаргалка не повинна містити повних речень: лише опорні слова, тлумачення визначень, логічні зв'язки, переходи, основні думки.

У ході формувального експерименту ми цілеспрямовано використовували завдання, що мали на меті формувати вміння працювати з інформацією – розуміти, отримувати з тексту потрібну інформацію, оцінювати її істинність та хибність, перетворювати, представляти різними способами, зберігати, доводити та аргументувати свою точку зору. В деяких учнів експериментальної групи викали труднощі у процесі виконання завдань. Це ми пояснюємо такими причинами:

1) відсутністю умінь працювати з інформацією: розмежовувати головну та другорядну інформацію, відому і невідому; великим обсягом інформації;

2) недостатньою сформованістю текстових умінь, що проявляється і на рівні навчально-наукового тексту: невмінням сприймати та розуміти прочитаний текст, створювати вторинні тексти різних жанрів: повідомлення, відповідь, пояснення тощо; відсутністю мотивації на пошук додаткової інформації в інших джерелах (словниках, енциклопедіях і т. д.), на подання тексту в різних формах (схема, таблиця); однаковістю способів представлення інформації: у підручниках переважають тексти, а схеми, таблиці використовуються не так часто [42].

2.4. Аналіз результатів експериментальної роботи

Після формувального етапу експериментальної роботи було проведено контрольну діагностику в обох класах. На цьому етапі дослідження було використано таку ж методику, як і на констатувальному етапі дослідження.

За такою ж методикою загальні результати було отримано шляхом підсумовування балів за кожним критерієм умінь молодших школярів працювати з інформацією.

Результати контрольної діагностики представлено в діаграмі на рис. 2.2.

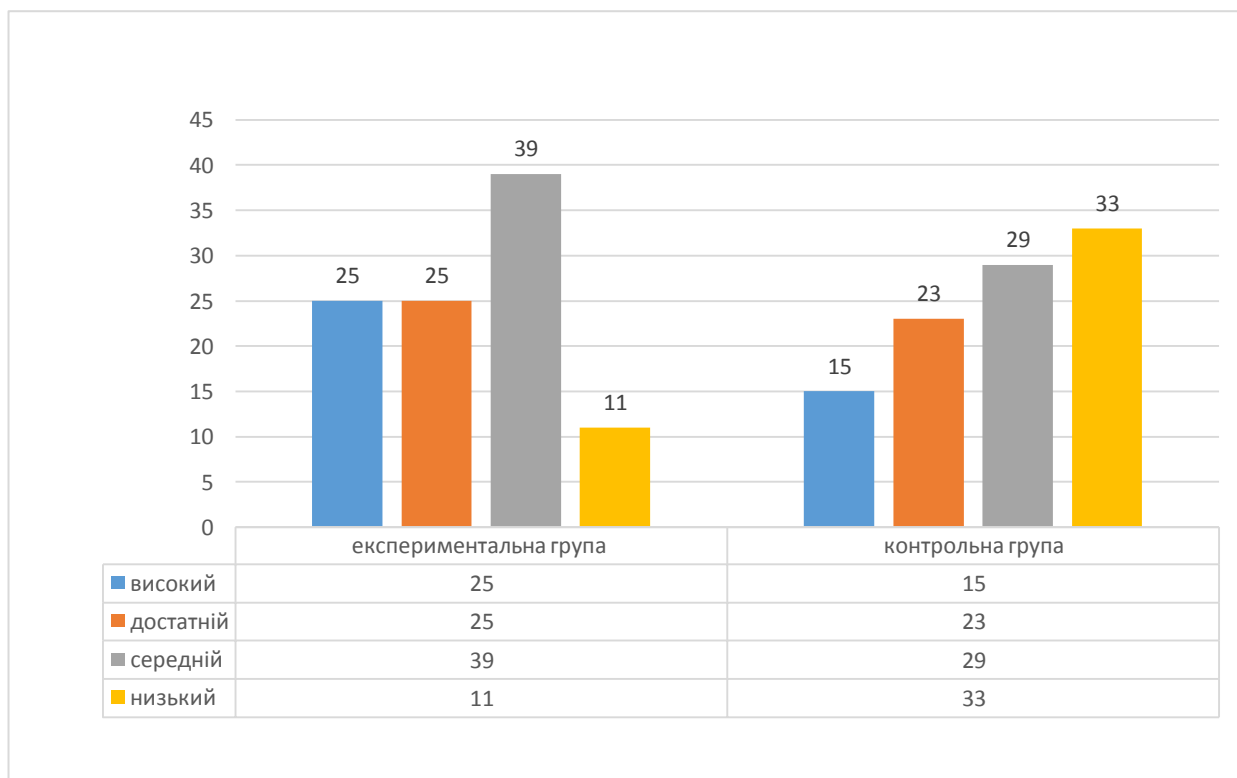

Рис. 2.2. Стан сформованості умінь молодших школярів працювати з інформацією на контрольному етапі (у %)

Отже, дані діаграми наочно демонструють підвищення рівня сформованості умінь працювати з інформацією в учнів експериментальної групи, а саме: кількість дітей, які виявили *високий* рівень означених умінь збільшилась на 14% (було 11% – стало 25%).

Кількість учнів, які виявили *достатній* рівень означеною сформованості залишилась на рівні 25%, як і на констатувальному етапі, але склад цієї групи змінився за рахунок переходу школярів в групу з високим рівнем сформованості; водночас деякі школярі, що на констатувальному етапі продемонстрували середній рівень

сформованості, – на контрольному поповнили групу учнів достатнього рівня сформованості умінь працювати з інформацією.

Також наочно представлено збільшення кількості учнів, що виявили середній рівень означених умінь (було 35% – стало 39%) за рахунок переходу в цю групу учнів, які раніше виявили низький рівень сформованості інформаційних умінь. Відтак – зменшилась кількість групи учнів низького рівня сформованості (було 29% – стало 11%).

Динаміка розвитку рівнів сформованості умінь працювати з інформацією в експериментальній групі наочно представлена в діаграмі на рисунку 2.3.

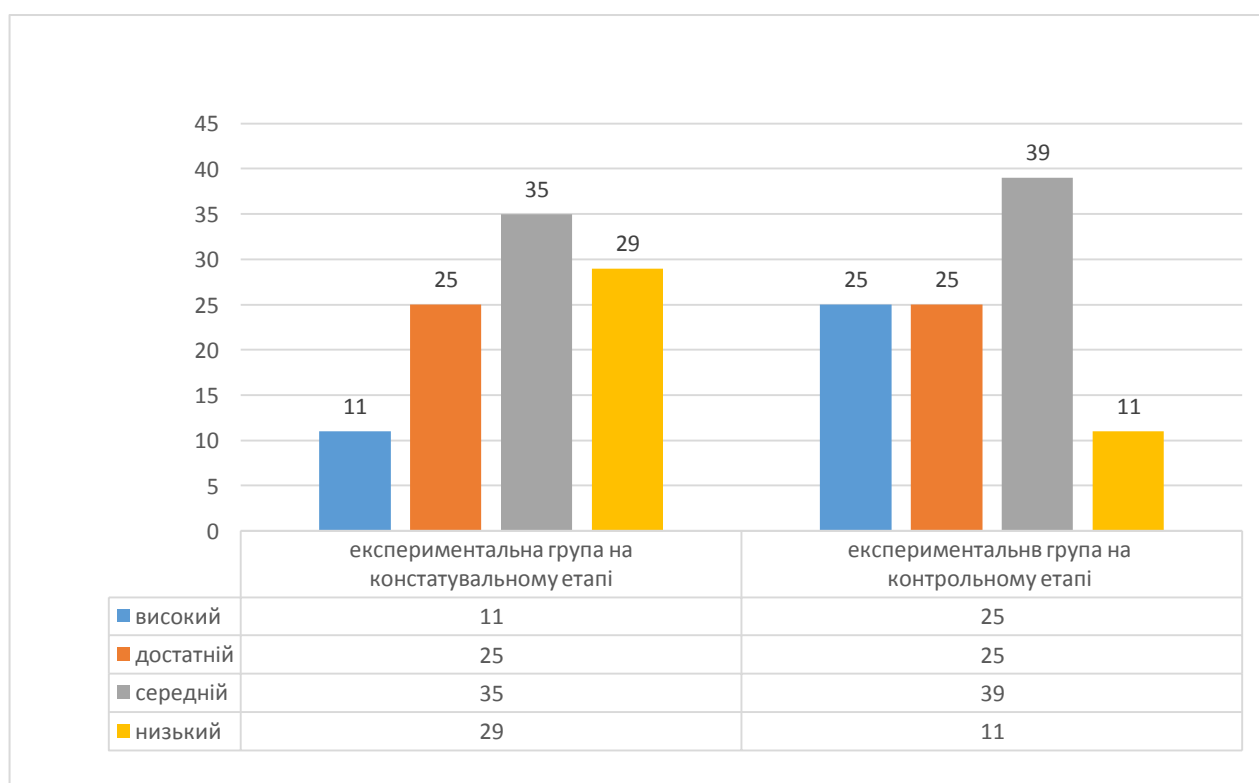

Рис. 2.3. Динаміка сформованості умінь працювати з інформацією в учнів експериментальної групи (у %)

Отже, кількісні показники діаграми дозволяють нам підтвердити ефективність обґрунтованих та застосованих в експериментальній роботі педагогічних умов формування у молодших школярів умінь працювати з інформацією, що підтверджує гіпотезу нашого дослідження.

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах активних соціально-економічних змін, постійно зростаючого потоку інформації, появи нових професій та галузей виробництва, людині необхідно орієнтуватися у професійних, навчальних, побутових ситуаціях, вибирати та використовувати адекватні способи отримання інформації, тобто бути інформаційно грамотною особистістю. Якщо раніше школа була основним джерелом отримання дитиною інформації про світ, суспільство, людину і природу, то сьогодні засоби масової інформації істотно впливають на формування у дітей картини світу.

Розширення кругозору, зростання поінформованості, отримання нових знань про природу і суспільство – безперечна перевага з сучасних молодших школярів, тому вже на першому ступені навчання система освіти має повною мірою використовувати нові можливості.

У процесі роботи над дослідженням ми дійшли наступних висновків:

1. У державних документах, що визначають умови організації та перебігу освітнього процесу сучасної української початкової школи, наукових працях вчених та практиків зазначено, що необхідною освітньою потребою всього сучасного інформаційного суспільства є забезпечення права та можливості здобувати освіту протягом всього життя. Відтак, особливого значення набувають можливості постійного вдосконалення та оновлення знань та способів дії, можливості самостійного пошуку інформації задля розв'язання нових нестандартних завдань та формування нових якостей. Такі потреби та можливості можуть бути забезпечені певним рівнем сформованості інформаційної

культури та інформаційного розвитку особистості та суспільства, який закладає сучасна українська початкова школа.

Як доводить аналіз наукових джерел, проблеми формування та розвитку умінь і навичок учнів працювати з різними джерелами інформації намагались розв'язати вчені різних освітніх галузей: О. Барна, В. Биков, М.Жалдак, О. Колгатіна, Е. Машбиць, С.Митник, Н.Морзе, Л.Петухова, О.Савченко, О. Співаковський, О. Спирін.

У процесі вивчення джерельної бази дослідження було визначено, що проблема формування умінь та навичок молодших школярів працювати з інформацією розроблена недостатньо, і потребує висвітлення в теорії та реалізації в практиці роботи початкової школи.

2. Ми поділяємо визначення *інформації* як *відомостей про об'єкти і явища навколишнього середовища, їх параметри, властивості та стан*. У контексті нашого дослідження *уміння працювати з інформацією ми визначаємо як уміння самостійно шукати, аналізувати, відбирати, обробляти та передавати необхідну інформацію різними способами – за допомогою усних та письмових комунікативних інформаційних технологій*.

Молодший шкільний вік є сензитивним періодом для формування інформаційної грамотності як складової інформаційної культури особистості, оскільки саме в це період відбувається розвиток пізнавальних здібностей, формування змістовних узагальнень та понять, світоглядних переконань.

3. Аналіз існуючих діагностичних методик дозволив виділити основні критерії та показники досліджуваного уміння. Основними критеріями було обрано:

- *використання різних джерел інформації* (показники: знання про те, які джерела інформації існують; уміння використовувати різні джерела інформації; уміння користуватись комп'ютером; уміння

знаходити потрібне джерело інформації не тільки у навчальних завданнях, а й у реальній життєвій ситуації);

- *обробка та подання результатів* (показники: уміння виділяти недостовірні та сумнівні елементи; уміння знаходити альтернативну та додаткову інформацію; уміння узагальнювати, порівнювати і протиставляти дані, інтерпретувати отриману інформацію і формувати судження з теми, що розглядається, а також аргументувати його; уміння описати та представити результати своєї роботи);

- *використання комп'ютерних технологій* (показники: уміння читати текстові документи на комп'ютері, працювати з текстом у різних форматах; уміння вводити та оформляти текст на комп'ютері; уміння працювати із засобами Інтернет).

Проведена діагностична робота дозволила виділити чотири рівні досліджуваних умінь – *високого, достатній, середній та низький*.

4. У процесі аналізу наукової літератури було обґрунтовано педагогічні умови, необхідні для ефективного формування умінь молодших школярів працювати з інформацією, а саме:

- *включення у проведення уроків завдань, пов'язаних з використанням різних джерел інформації (словників, довідників, енциклопедій, Інтернет-ресурсів тощо);*

- *використання в освітньому процесі завдань, спрямованих на розвиток критичності у відборі інформації (завдання-пастки, нестандартні завдання тощо).*

5. Зазначені педагогічні умови були перевірені у ході формувального експерименту з теми дослідження, де були використані:

- завдання на виділення ключової інформації із тексту,
- завдання на формування вміння знаходити конкретні факти у тексті;

- завдання на узагальнення та систематизацію інформації, переклад її з однієї форми в іншу (прийняту в словесній формі – переводити в образотворчу, схематичну, табличну);
- завдання на доповнення готових інформаційних об'єктів (текстів, таблиць, схем, діаграм), створення власних;
- ігрові вправи та прийоми.

Результати контрольного експерименту підтвердили ефективність проведеного формувального етапу: рівні сформованості умінь молодших школярів працювати з інформацією підвищились.

Таким чином, гіпотеза нашого дослідження підтвердилась. Результати дослідження підтверджують ефективність урахування в освітньому процесі сучасної початкової школи педагогічних умов формування у молодших школярів умінь працювати з інформацією .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ампілогова Л., Шкребець О. Розвиток у молодших школярів критичного ставлення до медіаресурсів на основі їх інтегрування в освітній процес. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf (дата звернення: 11.10.23).
2. Андрієвська В. М., Олефіренко Н. В. Мультимедійні технології у початковій ланці освіти [Електронний ресурс] : Інформаційні технології і засоби навчання. 2010. № 2 (16). – Режим доступу до журналу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/> – (дата звернення: 12.06.2023)
3. Антонова О. (2020). Дидактичні основи формування медіа грамотності в учнів початкової школи. – К.: Генеза, 96 с.
4. Безпека дітей в Інтернеті. URL: https://disted.edu.vn.ua/media/b_p/html/etusivu.htm.
5. Биков В. Ю. Проблеми і завдання розвитку комп'ютерно-технологічної платформи інформаційно-освітнього простору / В. Ю. Биков // Освітній україноцентризм Георгія Філіпчука : збірник наукових праць – 2016. – Т. 1. – №. 1. – С. 514-522.
6. Больц Норберт (2015). Абетка медіа / за загал. ред. В.Ф. Іванова; пер. з німец. В. Климченка. Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси, 177 с.

7. Борисенко, Н., Гриценко, І., Денисенко, В., Сидоренко, Н.(2020). Формування навичок самоосвітньої діяльності студентів педагогічних факультетів в умовах дистанційної освіти. Vol. 7, No. 3. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 325-337. <https://op.ua/pedclass/naukova-stattya/formuvannya-navichok-> (дата звернення: 11.06.2023)
8. Вебб Емі. Книга Велика дев'ятка. Як ІТ-гіганти та їхні розумні машини можуть змінити людство. Київ : Віват. 2020. 352 с.
9. Візнюк В. В. Цифрова компетентність майбутніх педагогів як невід'ємна складова професійної підготовки. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2019. № 1. С. 130–136.
10. Волкова Ю. В., Нич Т. Р. Інтеграція медіаосвіти в предмети початкової школи //Упорядники. – 2019. – С. 122.
11. Гонгало Т.В., Шкробенець О.О. (2019). Нова українська школа: медіаконтенти в рефлексивній діяльності учнів. Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, С.174-185.
12. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне, 2011. 552 с.
13. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційна компетентність майбутніх магістрів педагогічної освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2012. Вип. 31. С. 3–7
14. Дементієвська Н. П. Формування навичок критичного оцінювання веб-ресурсів і проблема безпеки учнів в інтернеті. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2015. №7. С. 46–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2015_7_9 (дата звернення: 06.09.2023).
15. Державний стандарт початкової освіти (2018). Режим доступу: <https://cutt.ly/V1RkFIE>

16. Дубовик С.Г., Готмар А.Р. (2021). Формування в молодших школярів умінь створювати медіа продукти. Молодий вчений. № 2 (90), С.171-175.
17. Енциклопедія освіти. (2008). Академія педагогічних наук України; головний редактор В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 1040 с.
18. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційнокомунікаційних технологій в навчальному процесі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : збірник наукових праць. Київ, 2011. Вип. 11 (18). С. 3–18.
19. Ісаєва О.О. Формування сучасного читача засобами медіаосвіти. Режим доступу: <http://isaieva.kiev.ua/downl-f/prez-2-4-medosvita.pdf>
http://media.ippo.kubg.edu.ua/wpcontent/uploads/2014/08/isaeva_kreoliz
20. Коваленко В. В. Використання мультимедійних технологій під час проведення профілактичної роботи з молодшими школярами. Науково-практична Інтернет-конф. «Інформаційні технології в навчальному процесі 2014» – Режим доступу : http://iktcn.org/images/-kovalenko_2014.pdf – (дата звернення 23.10.2023).
21. Коваленко В. В., Коваленко О. М. Актуальність застосування електронних соціальних мереж у роботі зі школярами, які мають функціональні обмеження [Електронний ресурс]. Інформаційні технології і засоби навчання. №6 (50). Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua> – (дата звернення 03.07. 2023).
22. Косик В., Лакоза Н. Формування творчої особистості учня в умовах функціонування інформаційно-освітнього середовища / В. Косик, Лакоза Н. // Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота – 2020. – №. 2 (47). – С. 67-72.
23. Кравченко О. Критичне мислення та оцінювання / О. Кравченко // : збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції – 2022. – 423 с.

24. Кучерук О. (2020). Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. Українська мова і література в школі. №3, С. 9-12.
25. Лаврентьєва Г. П. Пропедевтика формування інформаційної культури учнів у початковій школі / Г. П. Лаврентьєва // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – № 8. – С. 3–8.
26. Лаврентьєва Г. П. Психолого-педагогічні аспекти використання ІКТ в початковій школі [Електронний ресурс]. Інформаційні технології і засоби навчання. 2012. №3 (29). – Режим доступу : <http://www.journal.-iitta.gov.ua> – (дата звернення 30.10.2023)
27. Лаврентьєва Г.П. (2011). Використання комп'ютера у навчанні молодших школярів очима психолога. Комп'ютер у школі та сім'ї. №8. С. 21-24.
28. Литвинова С. Г. Технології навчання учнів у хмарно орієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу. Інформаційні технології і засоби навчання, 2015. Том 47. №3. С. 49-66. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84273907.pdf>. (дата звернення: 20.09.2023).
29. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя (2018) Волошенюк О.В., Ганик О.В., Голощачова В.В., Дегтярьова Г.А., Іванова І.Б., Кожанова А.Ю., Пиза Г.Ю., Шкребець О.О., Янкович О.І. За ред. Волошенюк О.В., Іванова В.Ф. – Київ : ЦВП, АУП,. – 234 с.
30. Медіаграмотність: Підручник для вчителів (2017) / За загал, ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси,. 319 с.
31. Морзе Н. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність науково-педагогічних працівників університету. Історичний розвиток формування понятійного апарату. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2015. № 24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2015_24_5

32. Морзе Н.В., Гладун М.А., Дзюба С.М. Формування ключових і предметних компетентностей учнів робототехнічними засобами STEM-освіти [Електронний ресурс]. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 65. № 3. С. 37-52. – URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2041/1348> .
33. Морзе Н.В., Струтинська О.В., Умрик М.А. Освітня робототехніка як перспективний напрям розвитку STEM-освіти. Відкрите освітнє есередовище сучасного університету, № 5 (2018). С. 178-187. URL: <http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/>
34. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання : посібник / Жалдак М. І., Шут М. І., Жук Ю. О. та ін. ; за редакцією : Жука Ю. О. Київ, 2012. 112 с.
35. Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі: навчально-методичний посібник (2021) / за редакцією Стройна І.П., Волошенюк О.В., Мокрогуз О.П., Гник О.В. Київ: Пропарі, 160 с.
36. Нова українська школа: poradnik для вчителя (2018) / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 160 с.
37. Овчарук О. В. Цифрова педагогіка в підготовці вчителя ХХІ століття / О. В. Овчарук // Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи : зб. тез доповідей учасників Всеукр. наук.-практ. семінару (28 лютого 2018 року, м. Київ) / за заг. ред. О. Е. Коневщинської, О. В. Овчарук. – К. : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2018. – С. 50–53.
38. Овчарук О. Цифрова компетентність учителя: міжнародні тенденції та рамки. Нова педагогічна думка. 2019. № 4. С. 52–55.
39. Олійник Л. (2020). Хмарні технології як засіб підвищення медіаграмотності педагогів початкової школи. Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, С.384-392

40. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації / упорядн.: І. Коберник, З. Звиняцьківська. Київ. 2020. 71 с. URL: https://rada.info/upload/users_files/41919831/4c6d4edbb7e057a3ecea236cc72d989d.pdf (дата звернення: 05.01.2023).
41. Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті : посібник / Биков В. Ю., Овчарук О. В. та інші. – К. : Педагогічна думка, 2017. – 160 с.
42. Паламар С., Линник О. (2021). Впровадження медіазасобів в початковій школі н уроках гуманітарного циклу. Молодий вчений, 8 (96), 69-73. Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-15>
43. Парфілова С. Л., Харькова Є. Д., Шаповалова О. В., Керезора К. Педагогічні стратегії розвитку критичного мислення молодших школярів в умовах нової української школи / С. Л. Парфілова, Є. Д. Харькова, О. В. Шаповалова, К. Керезора // : збірник наукових праць – 2020.
44. Петренко С. В. Інформаційно-цифрова компетентність учня у контексті формування нової української школи. Інноватика у вихованні. 2017. Вип. 6. С. 144–156.
45. Петренко С. І. Аналіз проблеми безпечної роботи учнів початкових класів у мережі інтернет. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2020. №1 (19). С. 85–92.
46. Петухова Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Петухова Любов Євгенівна. – Херсон, 2009. – 564 с.

47. Петухова Л. Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища : монографія. Херсон, 2007. 200 с.
48. Пріма Д. А. Проектно-дослідницька діяльність учителя початкової школи у контексті вимог НУШ. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2020. Вип. 189. С. 152–155.
49. Пріоритетні напрями та завдання (проекти) цифрової трансформації на період до 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-%D1%80#n14>.
50. Решетілова О. М., Рижков Я. І. Особливості цифрової грамотності та критичного мислення в умовах сучасної комп'ютеризації. Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД): зб. наук. праць. 2022. Вип. 4. С. 69–72.
51. Савченко О. (2019). Потенціал нового змісту освіти в контексті формування у молодших школярів медіаграмотності. Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, С.186-191
52. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів / О. Я. Савченко // Наукові записки Малої академії наук України. – 2012. - №. 1. – С. 41-49.
53. Савченко, О. Я. (2012). Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ: Генеза.
54. Самборська О. Інформаційно-цифрова компетентність майбутнього вчителя початкової школи і фактори її формування. Університети і лідерство. 2019. № 1. С. 114–125.

55. Сіненко К. О. Сутність і зміст поняття «інформаційно-цифрова компетентність молодшого школяра». Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 20(3). С. 61–63.
56. Слижук О. (2022). Інтеграція інформаційної грамотності у процесі навчання української літератури в 5-6 класах Нової української школи. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. №1. С.349. Ч.І, С. 193-202.
57. Співаковський О. В. Петухова Л. Є., Коткова В. В. Інформаційнокомунікаційні технології в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки. «Початкова освіта» Херсон, 2011. 267 с.
58. Спирін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики [Електронний ресурс] / О. М. Спирін // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5 (13). – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/3733/2/09somtio.htm>.
59. Стеганцева В. В. Діагностика вихідного рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів. Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць. 2021. № 1 (100). С. 118 – 128.
60. Стеганцева В. В. Основні напрями дослідження формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів. Вісник 246 Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2022. № 1 (349). Ч. 2. С. 75 – 86.
61. Стеганцева В. В. Формування інформаційно-цифрової компетентності молодшого школяра в контексті його кіберсоціалізації. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія педагогіка і психологія. 2022. № 1 (23). С. 30–39.
62. Стеганцева В. Діагностика вихідного рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів.

- Гуманізація навчально-виховного процесу. 2021. №1 (100) С. 118–128. URL: <https://doi.org/10.31865/2077-1827.1002021.245406> (дата звернення: 05.07.2023).
63. Структура ІКТ-компетентності вчителів : рекомендації ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pond.if.ua/attachments/article/272/rekomendacii_ikt.pdf.
 64. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко 1-2 класи від 8 жовтня 2019 року (2019). Міністерство освіти і науки України. Офіц. вид. Київ: КабМін України, 123 с.
 65. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи (2019). К. : Видавництво «Світоч», 336 с.
 66. Ткаченко В. В. Інноваційні підходи до організації освітнього процесу в початковій школі в контексті НУШ. Освітня аналітика України. 2021. Вип. 2. С. 117–127.
 67. Толочко С. В. Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації закладів освіти та дистанційного навчання. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. 2021. Вип. 13. С. 28–35.
 68. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
 69. Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей у контексті євроінтеграційних процесів створення інформаційного освітнього простору : посібник / за заг. ред. Бикова В. Ю., Овчарук О. В. ; Ін-т інформ. технол. і засобів навч. НАПН України. Київ, 2014. С. 122-138.
 70. Черешнюк І.О. (2016). Методичні рекомендації використання медіатехнологій в початковій школі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.osvita-verh.dp.ua/files/2016/Media.pdf>.
 71. Шарко В.Д. “Модернізація системи навчання учнів stem-дисциплін як методична проблема”, Наукові записки, Вип. 10, Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти, с. 67-87, 2016.

72. Шишак А. М. Вміння безпечно поводитися в інтернеті: сутність та засоби формування в учнів початкової школи. Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Вип. 8. Бердянськ, 2022. С. 164–166.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Соценко Тетяна Михайлівна учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.10.2023
(дата)

Тетяна Соценко
(ім'я, прізвище)

(підпис)

Додаток Б

ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УМІНЬ ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

- *Порівняйте ряди чисел і знайдіть серед них ряд, відмінний від інших.*

22 25 28 31 34

21 24 27 30 33

23 24 25 26 27

- У прикладі $A3+BY=KA$ різними буквами позначено різні цифри. Замість букв поставте цифри так, щоб сума чисел була найменшою
- *«Знайди пару»*

Буратіно – Карабас Барабас

Лисичка – Колобок

Колобок – Лисичка

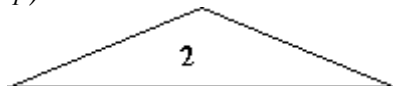
Змій – Котигорошко

Котигорошко – Лисиця

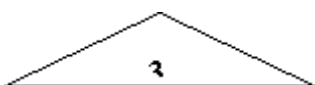
Карабас Барабас – Буратіно

- *Гра «Засели будинок»*

(Кількість квартир на кожному поверсі будинку написано на даху (трикутнику), кількість заселених квартир – у клітинах. У вільні клітинки впишіть числа, що позначають кількість ще не заселених квартир)

0	
	8

9	
	1

2	
2	

- **«Від кого тікає Зайчик»**

(Виконайте обчислення прикладів. Відповіді є номерами відповідних букв алфавіту, що утворюють те слово, яке треба розшифрувати)

$$7 - 4 =$$

$$10 + 8 =$$

$$13 - 10 =$$

$$0 + 4 =$$

$$11 - 10 =$$

- **«Пронумеруй вагони поїзда»**

Постав замість крапок числа, яких не вистачає, щоб після обчислення арифметичного виразу нумерація вагонів була правильною. Поїзд рухається справа наліво, нумерація з «голови» поїзда.)

(Правильна відповідь: $11 - 10 = 1$, $12 - 10 = 2$, $15 - 10 - 2 = 3$, $13 + 1 - 10 = 4$)

- **«Допоможи Елзікові підібрати слово».**

принтер системний блок модем сканер принтер

Екран, на якому відображається інформація, з якою працює комп'ютер, це ... (монітор).

Пристрій, в якому знаходиться пам'ять, процесор, пристрої для роботи з дисками, це ... (системний блок).

Пристрій для друкування текстів і малюнків, називається ... (принтер).

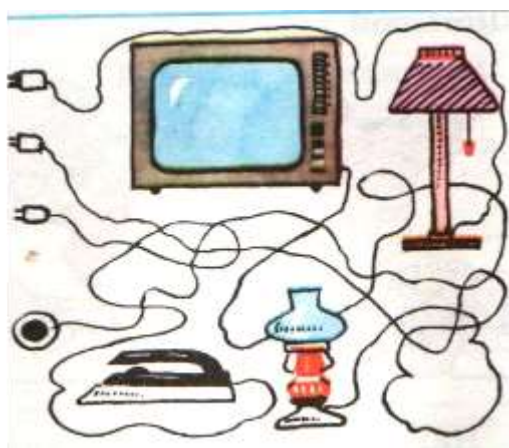
Пристрій, за допомогою якого можна ввести в комп'ютер те, що зображено на фотографії, називається ... (сканер).

Пристрій, який використовують для того, щоб передавати інформацію між комп'ютерами, які знаходяться в різних місцях, називається ... (модем).

- **«Як дістатись до грибів?»**

- **«Що ввімкнули в розетку?»**

- **«Шифрувальник»**

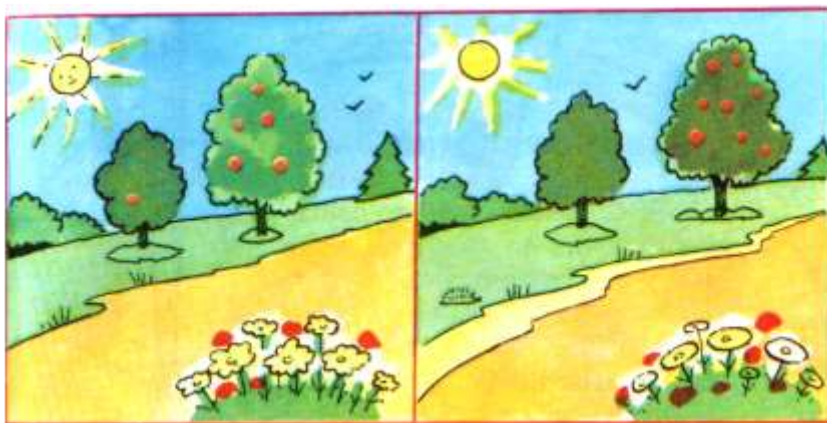
- Закресліть усі букви «К» і прочитайте написане.
БУКДЬТЕ КЗАКВЖДКИ КЗДОКРОКВІ!
- Закресліть всі літери «У» і прочитайте написане.
ДОУВОДУЬ УСПРАУВИ УДО УКІНУНУЦЯ!
- Закресліть всі букви «С» і прочитайте написане.
БСУДЬС СУСВАЖСНИМС ДСО СБАТЬСКІВС!
- Закресли всі букви «В» і прочитай написане.
ВБЕРЕВЖИ ВРІДВНУ ВПРИВРОДУВ!

- **«Назви зайве число в кожному ряді»**

4, 6, 10, 5, 12, 8;
1, 3, 5, 7, 9, 10;
11, 15, 19, 13, 4, 17

- **«Чи гостре твоє око?»**

(Знайди 6 відмінностей між цими малюнками)

«Чи зустрілися друзі?»

Чебурашка домовився з Геною зустрітися в 4 вагоні поїзда. Гена сів у 4 вагон від голови поїзда, а Чебурашка – від хвоста. Чи зустрілися вони? (ні)

• **«Цікаві квадрати»**

Заповніть усі клітинки квадрата числами від 1 до 4 так, щоб сума чисел в усіх рядках і стовпчиках була одна й та сама і дорівнювала 10.

1	2	3	4
2			
3			
4			

Відповідь: (2,1,4,3; 3,4,1,2; 4,3,2,1)

• **«Як звать батька?»**

Дідуся звать Григорій Васильович, його онука – Андрій Віталійович. Як звать батька онука? (Віталій Григорович)

• **«Яке число зайве?»**

2; 8; 15; 5; 9 (15, бо воно двоцифрове)
12; 13; 14; 19; 16 (19, треба замінити на 15)

• **«Скільки?»**

Одна білочка назбирала 9 сиріжок та 6

підберезників і поділилася з другою – дала їй 8 грибів. Яке найменше число сиріжок могла одержати друга білочка? (Найменше число сиріжок друга білочка одержить, якщо перша віддасть їй усі зібрані підберезники. Отже, це буде 2 сиріжки, $8-6=2$)

• «Який барвистий світ!»

Любить Пензлик мій на свята
Собі чубчик фарбувати.
Він у райдугу пірнає.
Кожний колір називає:
«Це червоний, жар неначе,
Це оранжевий, гарячий.
Жовтий – як пшениця в полі.
Мов трава – зелений колір.
Голубий – як у краплині.
А наступний колір – синій.
Синій колір, ніби річка.
Фіолетовий – як нічка».

• Скільки всього кольорів назвав Пензлик дівчорі?

– Скільки кольорів назвав Пензлик?

• Назвіть по порядку кольори веселки

• «Допоможи Пізнайкові»

Назви якомога більше предметів кожного кольору веселки

• «Знайди істинні твердження»

* Андрійко старший за Сергійка, Сергійко молодший за Сашка, Сашко молодший за Дениска, а Дениско старший за Андрійка.

а) Андрійко молодший за Сергійка;

б) Андрійко та Сашко – ровесники;

в) Андрійко старший за Дениска.

* По дорозі до школи Галинка заходить за Марійкою, а потім вони заходять за Катрусею і разом ідуть до школи.

а) Найдалше до школи живе Марійка ;

б) Найближче до школи живе Галинка;

в) Найближче до школи живе Катруся.

• «Що зайве»

• «Скільки?»

Галинка виростила 10 троянд та 8 тюльпанів. 15 квіток вона зрізала, щоб подарувати мамі на День народження. Яка найбільша кількість тюльпанів могла залишитися на клумбі? (3 тюльпани)

• «Ребуси»

